

som et udelukkende militært eller militærøkonomisk problem; det blev behandlet som et spørgsmål, der var centralt for og i den tyske økonomi bl. a. for at komme ud af 1930'ernes økonomiske krise.

Forstmeier og Volkmann har i det foreliggende bind samlet de referater, der blev behandlet på seminaret. I disse referater undersøges en række enkeltspørgsmål i forbindelse med oprustningen og der formidles mange oplysende empiriske data. Spørgsmålet om brugen af disse data er emnet for Eike Hennigs afsluttende referat: »Industrie, Aufrüstung und Kriegsvorbereitung im deutschen Faschismus. Anmerkungen zum Stand der neueren Faschismuskussion« (s. 388-415).¹ Han siger bl. a.: »Unter diesem Aspekt (d.v.s. koble teori og empiri for at rekonstruere hvad Karl Marx har kaldt »verständliche Abstraktion«) erscheint es im Rahmen einer Tagung über die Interdependenz von Wirtschaft und Rüstung zwischen 1933 und 1939 notwendig, empirische Bestandsaufnahmen aus der Perspektive faschismus-theoretischer Fragestellungen zu machen, um sich so dem Ziel einer Erkenntnis des inneren Zusammenhanges der vereinzelt empirischen Daten zu nähern« (s. 388). I en meget kritisk gennemgang af forskningen omkring sammenhængen mellem den tyske økonomi og oprustningen har Eike Hennig selv forsøgt at anskue spørgsmålet ud fra en sådan større sammenhæng og dermed antydte oprustningens funktion for den tyske økonomi i 1930'erne.

Ved på denne måde at problematisere de empiriske data omkring den tyske oprustning og brugen af disse data skiller Hennigs referat sig osse m.h.t. relevans ud fra de øvrige referater, der behandler mere begrænsede problemstillinger angående Tyskland og andre landes oprustning. Blandt disse referater kan nævnes Karl-Heinz Ludwig: »Strukturmerkmale nationalsozialistischer Aufrüstung bis 1935« (s. 39-64), Timothy W. Mason: »Innere Krise und Angriffskrieg 1938/39« (s. 158-188) og navnlig Dietmar Petzina: »Vierjahresplan und Rüstungspolitik« (s. 65-80). I andre referater behandles problemer omkring England, Italien, Japan og nogle østeuropæiske staters oprustning.

Det er væsentligt, at der med denne bog er lagt op til en sammenhæng mellem økonomi og oprustning og dermed osse til en erkendelse af oprustningens økonomiske funktion f. eks. som vej til at komme ud af 1930'ernes økonomiske krise. Den tyske oprustning f. eks. var ikke kun forudsætning for det fascistiske systems ekspansive hensigter; den tjente osse i høj grad den tyske storindustri's interesser. Dermed er det osse klart, hvorfor den tyske storindustri gik ind for etableringen af det fascistiske system i 1933: den oprustning, som NSDAP havde som mål, kunne tjene den tyske kapital's kortsigtede interesser.

Karl Christian Lammers

Martin Fritz: German Steel and Swedish Iron Ore 1939-1945. Publications of the Institute of Economic History of Gothenburg University 29, Göteborg, 1974. 137 s. S.kr. 30,-.

Martin Fritz tager spørgsmålet om den svenske jernmalms betydning for Tysklands evne til at føre den anden verdenskrig op til en fornyet undersøgelse. Han gør det ved at rette blikket mod den tyske stålproduktions flaskehalse for at kunne konstatere, om tilførslerne af jernmalm i almindelighed og af svensk jernmalm i særdeleshed var en af disse.

Trods en stigning i den tyske stålproduktion på næsten 50 % fra krigens begyndelse til midten af 1944 hæmmedes denne af en række flaskehalse - mangel på arbejdskraft, skrotjern, transportmidler og - især - kul. Men selve jernmalmen blev faktisk aldrig no-

¹ Eike Hennigs referat er ikke gengivet i sin helhed i bogen. Det er i sin helhed aftrykt i *Gesellschaft. Beiträge zur Marxschen Theorie* 5, 1975, s. 68-148.

get problem, ikke mindst fordi Sverige helt frem til efteråret 1944 opretholdt sin malmsport på ca. 5 mill. t. (jernindhold) om året svarende til ca. 25 % af den samlede tyske forsyning af malm. Den svenske malm var så meget vigtigere, som dens jernindhold var langt større end tyskernes egen. Den krævede derfor mindre forbrug af kul. Hvad der var endnu vigtigere, var, at den for en stor dels vedkommende var fattig på fosfor, hvilket gjorde den »nicht ersetzbar« til produktionen af en række ståltypen, der var nødvendige for rustningsindustrien. De allierede synes ifølge Fritz aldrig at have fattet betydningen af dette forhold, mens det for tyskerne selv var en hård kendsgerning, at den fosforfattige malm fra Sverige var uerstattelig for dem. Ca. to trediedele af deres samlede forsyning heraf kom fra Sverige.

Fritz' analyse af de økonomiske og tekniske sider af problemet virker overbevisende. Mindre dybtborende forekommer hans betragtninger over de politiske aspekter. Teorien om, at tyskernes angreb på Norge i 1940 skyldtes deres behov for jernmalm, forekommer ham »hardly plausible«. Han bygger dette på, at der ikke var nogen mangel på jernmalm i Tyskland i 1939-40, men man kan næppe slutte fra sådanne faktiske forhold til forventninger om fremtidens situation. De kollaborationistiske træk i Sveriges udenrigshandelspolitik diskuteres ikke ud over en bemærkning om, at den måtte vise stor smidighed og tilpasningsevne. Det gjorde den også. Tyskerne kunne primo 1940 konstatere, at »die Schweden erklärten ohne weiteres bereit zu sein, so viel wie eben nur möglich phosphorarme Erze zur Verfügung stellen zu wollen« (s. 102). I sammenligning hermed svinde problemerne omkring transittrafikken til Norge ind til mindre væsentlige petitesseer.

Aage Trommer

Zwei Legenden aus dem Dritten Reich. Die Prognosen der Abteilung Fremde Heere Ost 1942-1945. Hat Felix Kersten das Niederländische Volk gerettet? Quellenkritische Studien von Hans-Heinrich Wilhelm und Louis de Jong. Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte 28. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart, 1974. 142 s. DM 16,80.

Wilhelms afhandling er et opgør med chefen for OKH's efterretningssektion for Rusland, Fremde Heere Ost, Reinhard Gehlens erindringer fra 1971. Den opfattelse, at hans sektion var »eine leistungsfähige Dienststelle«, har været almindelig og er ikke mindst af Gehlen selv blevet befordret med stor flid. I nøje sammenhæng hermed står det synspunkt, at hvis blot Hitler havde holdt fingrene væk fra krigsførelsen, var den anden verdenskrig gået meget bedre for tyskerne, og måske havde de oven i købet sejret. Wilhelm når imidlertid på grundlag af sit kildemateriale frem til en overraskende konstatering af, at Hitlers »Alleingänge« var langt sjældnere end almindeligt antaget. Han fastslår, at Fremde Heere Ost's resultater aldeles ikke var udmærkede. Sektionens bestands- og tabstal for egne og fjendtlige styrker og materiel var skæve og tilfældige – »eine Realitätsverfälschung, für die wohl zu gleichen Teilen Beschränktheit, Fanatismus und Berufsblindheit verantwortlich zeichneten« (s. 42). På tilsvarende måde forholdt det sig med prognoserne om fjendens hensigter fra den sovjetiske modoffensiv i foråret 1942 og fremefter, d.v.s. i hele Gehlens periode. »Selten wurde die Ebene der Unverbindlichkeit verlassen und auf Grund »gesicherter« feindlicher Absichten eine etwas klarere sowjetische Prioritätensetzung genannt, noch seltener stimmten dann die Prioritäten« (s. 53). Wilhelm er en mand, hvem kildernes vidnesbyrd om inkompetence og diletantisme har gjort harm. Hvad Gehlen og hans folk efter Wilhelms opfattelse præsterede, var gætterier om, hvor russerne passende burde angribe næste gang, og de gættede hver gang galt. I sommeren 1944 burde russerne angribe i området nord for Karpatherne, men angreb faktisk frontalt